
Referanser: KM 20/86, KM 13/87, KM 12/92, KR 95/23, KR 69/23, MKR 30/23, BM 36/23, SKR 25/23, SKR 26/23, UKM 8/23

Arkivsak: 23/00683-17

Utdrag fra Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Sannhet og forsoning

Sammendrag

«Kommisjonen mener det hviler et stort ansvar på kirken med sin rolle i fornorskingen til å bidra til videre forsoning.»

(Kommisjonsrapporten)

1. juni 2023 ble rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen (heretter Kommisjonen) overlevert til Stortinget. Kommisjonen har gransket fornorskingspolitikken overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Mandatet var å gjennomgå historien, se på ettervirkninger av politikken og foreslå tiltak som kan bidra til forsoning. Kommisjonens rapport beskriver kirkens medvirkning i fornorskingspolitikken og slår fast at kirken har et klart ansvar for å erkjenne sin medvirkning, ta et oppgjør med den urett man var med på å utøve, samt å bidra til forsoning.

Fram til om lag 1900 utøvde enkelte prester og biskoper en viss motstand mot fornorskingen, men etter århundreskiftet ble kirken en aktiv støttespiller til den statlige politikken. Statskirken medvirket til å etablere en religiøs, kulturell og språklig homogen nasjonalstat på 1800-tallet. Kirken ble særlig berørt ved at kristendomsundervisningen i skolen var kirkens trosopplæring, og striden stod om hvilket språk opplæringen burde foregå på. Kirkens avvisning av tradisjonell samisk og kvensk/norskfinsk religiøsitet og virkelighetsoppfatning bidro også til å nedvurdere samer og påføre dem skam og mindreverdigfølelse. Saksorienteringen redegjør for disse forholdene og drøfter tematikk som er aktuell for kirkens videre forsoningsarbeid.

Kirkens kjernebudskap er forsoning. Dette kommer til uttrykk gjennom teologi, språk, symboler og liturgier. Syndserkjennelse, tilgivelse, gjenoppretting av urett og

forsoning, har dyp gjenklang i kirkens tro og liv. Kirken er bærer av håpet om at forandring er mulig, urett kan vendes til rett, slik at det blir «mer himmel på jorda».

Men forsoning er både en svært tidkrevende prosess og en tilstand. Kirkemøtet i 2024 er et stoppested på veien mot forsoning. Erkjennelse, tillitsbygging og oppgjør vil ta tid, men det er viktig at arbeidet intensiveres og at kirken bruker det momentum som oppmerksomhet om kommisjonsrapporten gir.

Det planlegges en sak til Kirkemøtet i 2025 om organisering av kvensk/norskfinsk kirkeliv og det vil også bli arbeidet videre med skogfinnenes involvering i kirkelivet. Disse tema vil Kirkemøtet derfor få anledning til å drøfte grundigere ved en senere anledning.

Kirkemøtesaken er utarbeidet i et nært samarbeid mellom Kirkerådet, Samisk Kirkeråd, Mellomkirkelig råd og Bispemøtet.

Denne saken bør ses i sammenheng med Tusenårsjubileet og kirkens rolle i norsk samfunnsutvikling. Fornorskningspolitikken er en skamplett i historien som må erkjennes og tas et oppgjør med.

Vedtaksforslaget er holdt på et overordnet nivå og legger opp til at Kirkerådet bes om å utarbeide en mer konkret handlingsplan ut fra de føringer Kirkemøtet gir. En slik handlingsplan må selvsagt utarbeides i nært samvirke med de grupper som er berørt av fornorskningspolitikken.

Saksorienteringen er disponert slik:

Del 1 Bakgrunn

- 1.1 Samer, kvener/norskfinner og skogfinner i kirken
- 1.2 Begrepsbruk og avgrensninger

Del 2 Kommisjonsrapporten

- 2.1 Hvorfor fornorskningpolitikk?
- 2.2 Oppgjør og forsoning
- 2.3 Rapportens omtale av kirken

Del 3 Kirkens forsoningsarbeid

- 3.1 Respons på kommisjonsrapporten
- 3.2 Kirkens budskap og erfaring
- 3.3 Et rikere kirkeliv – et mangfoldig samfunn
- 3.4 Erkjennelse, tillit og unnskyldning
- 3.5 Fornorsking som teologisk utfordring
- 3.6 Kompetansebygging, utdanning og forskning
- 3.7 Språk og skole
- 3.8 Barn og unge
- 3.9 Rettigheter og vern om skaperverket
- 3.10 Hets og rasisme
- 3.11 Organisering og samarbeid

Del 4 Oppsummering

Del 5 Økonomiske og administrative konsekvenser

Som bakgrunn for saken anbefales det å gjør seg kjent med Kommisjonens rapport,¹ særlig de avsnittene som angår kirken spesielt (vedlagt)

Forslag til vedtak

1. Kirkemøtet erkjenner kirkens medvirkning i fornorskingspolitikken overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Kirken vil ta ansvar for å bidra til forsoning, tillitsbygging og gjenopprettelse av den uretten kirken har påført mennesker.
2. Kirkemøtet ønsker at samer, kvener/norskfinner og skogfinners tradisjoner og religiøsitet inkluderes i menighetslivet.
3. Kirkemøtet oppfordrer alle i Den norske kirke til å gjøre seg kjent med Sannhet og forsoningskommisjonens rapport og samtale om hvordan dette angår kirken nasjonalt, regionalt og lokalt i menigheter og samfunnene som de samhandler med.
4. Kirkemøtet ber om at Kirkerådet utarbeider en handlingsplan for oppfølgingen av arbeidet med sannhet og forsoning, i samhandling med relevante aktører. Handlingsplanen bør inkludere tema som:
  - Kunnskap om faktiske historiske forhold
  - Erkjennelse av og oppgjør med urett
  - Gjenoppbygging av tillit
  - Kirkens forsoningskompetanse
  - Fornorsking som teologisk utfordring
  - Språkarbeid: bibeltekster, liturgier og salmer
  - Urfolk og minoriteters religiøsitet og kultur
  - Trosopplæring og barn og unges involvering i kirkelivet
  - Rettighetsarbeid
  - Rasisme
  - Kunstneriske og kulturelle ytringer som redskap i forsoningsarbeidet

Saksorientering

Del 1: Bakgrunn

1.1 Samer, kvener/norskfinner og skogfinner i kirken

Årets kirkemøtesak vil avspeile at kirken har hatt et organisert arbeid i 30 år med samisk kirkeliv, mens et organisert arbeid med kvener/norskfinner og skogfinner kom i gang ganske nylig.

---

¹ [Sannhets- og forsoningskommisjonen - sluttrapport \(stortinget.no\)](https://www.stortinget.no/~/media/2020/06/16/Sannhets-og-forsoningskommisjonen-sluttrapport)

Planen er å komme tilbake til Kirkemøtet i 2025 med en sak om kvensk/norskfinsk kirkeliv og også se nærmere på skogfinske miljøer. Selv om denne saken bruker mange eksempler fra samiske miljøer, er den fornorskingen de ble utsatt for også relevant for kvener/norskfinner og skogfinner. Fornorskingspolitikken hadde samme formål overfor alle disse gruppene, selv om den i praksis ble utformet litt forskjellig og konsekvensene ble ulike, ikke bare ut fra hvilken gruppe en tilhørte, men også hvor i landet en bodde.

Samer

I 1986 dukket det samiske spørsmålet opp på Kirkemøtets sakskart for første gang (KM 20/86 *Kirken og samene*). Et tiår senere uttalte Kirkemøtet:

«Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes fornorskingspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.» (KM 13/87)

I 1992 vedtok Kirkemøtet å opprette Samisk kirkeråd som arbeider med å «fremme, verne og samordne samisk kirkeliv i Den norske kirke og ivareta urfolksspørsmål på vegne av Den norske kirke»² *Strategiplan for samisk kirkeliv* gir et godt innblikk i rådets arbeid.³

Kirken har lengst erfaring med forsoningsarbeid i samiske miljøer. Samisk kirkeråd har gjennom tre tiår vært drivkraften i dette. Tilrettelegging for bruk av samiske språk i gudstjenesten, samt oversettelser av bibeltekster, liturgier og salmer på samiske språk, har vært en vesentlig del av rådets virksomhet, likeså trosopplæring overfor samiske barn og unge. Det har også vært arbeidet med urfolksteologi, samisk religiøsitet, og ikke minst rettighetsspørsmål. Det er arbeidet mye med lokalt forsoningsarbeid for eksempel i lulesamisk språkområde og i Finnmark. Etableringen av en permanent samisk menighet i sørsamisk språkområde, Saemien Åålmege, i 2015 og ansettelsen av en prest med særlig ansvar for samisk kirkeliv på østlandet, knyttet til Trefoldighet – sannhets og forsoningskirken i Oslo, er viktig for å synliggjøre at samer bor over hele landet og at forsoningsarbeid er noe som angår hele kirken.

Kvener/norskfinner

Kvenene/norskfinnene har ikke fått tilsvarende oppmerksomhet som samene i kirken. Fornorskingspolitikken overfor kvener/norskfinner fortsatte til helt utpå 1980-tallet, og ble i liten grad motarbeidet av kirken. Kirken har vært med på å påføre kvener/norskfinner mye urett, og mange bærer på sår og vonde erfaringer i møte med kirken. Folk flest har svært liten kunnskap om kvenene/norskfinnene i Norge, og også kirken har et ansvar for å bøte på dette. Kirken må bidra til erkjennelse av fortidens feil og gjenopprette den urett som er begått overfor kvenene/norskfinnene. Det må vurderes om kirken skal komme med en erkjennelse og en unnskyldning også over for kvenene/norskfinnene, slik som overfor samene.

I 2022 vedtok Kirkemøtet at kvensk kirkeliv skal styrkes.⁴ Kirkerådet nedsatte en arbeidsgruppe som skulle følge opp dette og vurdere hvordan kvensk /norskfinsk kirkeliv organisatorisk kan styrkes. Gruppen er i innspurten av sitt arbeid, og Kirkemøtet må komme tilbake til dette når rapporten og forslag fra arbeidsgruppen foreligger.

---

² KM12/92
[Statutter for Samisk kirkeråd - Sámi girkoráđđi - Sáme girkoráde - Saemien gærhkoeraerie - Samisk kirkeråd \(kirken.no\)](#)

³ [samiskkirkerad_strategiplan_2019.pdf \(kirken.no\)](#)

⁴ KM 10/22

I 2021 ble det utgitt et salmehefte med kvenske salmer. Den første nord-samiske bibel utkom i 1895, men det gjenstår fremdeles å få en kvensk bibeloversettelse. Noen liturgiske ledd finnes i kvensk oversettelse, men de har stort sett ikke gått gjennom en liturgisk bearbeiding og godkjenning.

Det er behov for språkkyndige oversettere og kapasitet til store oppgaver som det f.eks. en bibeloversettelse vil være. Dette gjelder også noen av de minst brukte samiske språkene. Når det gjelder norskfinsk språk finnes det ressurser tilgjengelig i den finske kirken i Norge.⁵

Skogfinner

Skogfinnene har sine kulturelle kjerneområder på Østlandet, mest langs grensen til Sverige. Deres særegne språk har forsvunnet, men det finnes rester i stedsnavn, personnavn og i benevnelser på ting og gjøremål. Den senere tid har interessen for skogfinnernes historie, kultur og tradisjoner økt, særlig knyttet til arbeidet ved Norsk Skogfinsk Museum. Kommisjonsrapporten inneholder relativt lite om skogfinnene. Her gjenstår mer forskning, men det er klart at også denne gruppen ble utsatt for fornorsking med påfølgende urett. Hamar bispedømme har begynt en dialog med skogfinnene. Både Nidaros, Borg, Oslo og Tunsberg har også en skogfinsk befolkning.

1.2 Begrepsbruk og avgrensninger

Urfolk og nasjonale minoriteter

Rapporten bruker begrepene «samer», «kvener/norskfinner» og «skogfinner» med tilsvarende adjektiver. Dette må forstås som en pragmatisk språklig forenkling, og ikke tas til inntekt for en generalisering av gruppene. Det er selvsagt et stort mangfold innenfor hver av disse gruppene, både når det gjelder geografi, språk, kultur, næringsveier og erfaringer med fornorskingspolitikken. Det er heller ikke klare avgrensninger mellom gruppene, ettersom mange individer har slektsbakgrunn fra flere av gruppene og dermed en sammensatt identitet.

Samene ble gitt status som urfolk, da Norge som første stat ratifiserte ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter i 1990. Kvener/norskfinner og skogfinner ble to av fem nasjonale minoriteter da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1999.⁶

Fornorsking, fornorskingspolitikk og urett

Det er nødvendig å skille mellom «fornorsking» og «fornorskingspolitikk». Det første dreier seg om den generelle samfunnsutviklingen med nasjonsbygging, urbanisering, industrialisering og etablering av et moderne, demokratisk velferds-samfunn. Denne utviklingen, som kan kalles fornorskingsprosesser, ble alle i Norge berørt av, men minoriteter ble rammet på en særlig måte fordi de måtte tilpasse seg majoriteten.

Fornorskingspolitikken, som startet rundt 1850, var en politisk vedtatt statlig strategi for å fremme og beskytte en enhetlig nasjonalstat. Politikken ble *formelt* avvirket for samer i løpet av 1960-tallet, men for kvener/norskfinner og skogfinner varte den minst et par tiår lenger. Norges anerkjennelse av folkerettslige forpliktelser av urfolks- og minoritetsrettigheter rundt 1990 satte en juridisk stopp for fornorskingspolitikken, men det betød ikke at rettighetene fullt ut ble innfridd, noe

---

⁵ [Norjan suomalainen seurakunta - Kirkko Norjassa \(finskekirken.no\)](http://www.kirkko.norjassa.fi/)

⁶ Andre nasjonale minoriteter er jøder, romanifolk/tatere og romer

som er grunnen til at mange erfarer at fornorskingspolitikken i realiteten fortsatt gjør seg gjeldene den dag i dag.

Det finnes ulike strategier for hvorledes statsmakten forholder seg til minoriteter, forenklet:

Assimilering: minoriteter opptas i majoritetsbefolkningen og deres kultur, språk og andre særtrekk utvannes, motarbeides eller forbys.

Segregering: de ulike grupper holdes fysisk og/eller kulturelt adskilt.

Pluralistisk integrering: de ulike gruppene lever side om side i et mangfoldig fellesskap.

Fornorskingspolitikken var en assimileringsspolitikk. Dagens norske politikk er pluralistisk integrering, mens segregering aldri har vært aktuell politikk i her til lands, i motsetning til behandlingen av urfolk og minoriteter i andre land.

Assimilering kan «gå av seg selv» (minoritetspassivitet) eller være resultat av tvangstiltak. Begge deler ble praktisert i fornorskingspolitikken, avhengig av geografiske forhold og hvilke grupper en hadde med å gjøre.

Kommisjonsrapporten tar et oppgjør med fornorskingspolitikk og *urett*. Urett er et videre begrep enn fornorsking, og kommisjonen slår fast at det ble begått urett. Uretten omfatter også utilsiktede konsekvenser av fornorskingspolitikken.

Kirken

Rapporten bruker begrepene «kirke» og «Den norske kirke» også om perioden hvor kirken ikke var noen selvstendig størrelse, men en del av statens styringsapparat og religionsvesen. Når denne perioden slutter, kan diskuteres. Første gang «Den norske kirke» dukker opp i en lovtekst er i 1926. Formelt skilt fra staten ble kirken først i 2017. Rapporten er mer presis når den viser til navngitte prester, biskoper og representanter for menigheter og misjonsorganisasjoner. Da kommer også nyanser i «kirkens» holdning til fornorskingspolitikken bedre fram.

Denne saken handler om statskirken/Den norske kirke, vel vitende om at andre kirkesamfunns rolle i fornorskingen også er relevant. Enkelte frikirker og kristne organisasjoner og bevegelser fungerte som trygge «fristeder» og motarbeidet fornorskingen. I andre tidsperioder og steder virket de motsatt. Denne kirkemøtesaken begrenser seg til Den norsk kirkes medvirkning.

Man må også ha i mente at samiske og kvenske/norskfinske områder ikke samsvarer med statsgrensene, og derfor er det relevant se på kirkene i Sverige og Finland. I begge landene pågår det nå forsoningsprosesser. Den norske kirke er med i et nordisk samarbeid, særlig når det gjelder samiske forhold. Dette er imidlertid ikke tatt med i kirkemøtesaken, ikke fordi det ikke er relevant, men for å unngå at saken tar opp for mange temaer. I det videre oppfølgingsarbeidet vil selvsagt det nordiske samarbeidet være med.

Del 2   Kommisjonsrapporten

1. juni 2023 ble rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen overlevert til Stortinget. Den norske kirke var en av aktørene som ba Stortinget om å opprette en slik kommisjon. Kommisjonen, som ble ledet av Dagfinn Høybråten, har arbeidet i fem år med å granske urett begått av *staten*. Rapporten er derfor oversendt Stortingets kontrollkomite, og Stortinget vil behandle den i vårsesjonen 2024.

Kommisjonens mandat var å gå igjennom historien, identifisere ettervirkninger av fornorskingspolitikken og å foreslå tiltak som kan bidra til forsoning og gjenopprettelse av urett. Kommisjonen beskriver grundig hvordan samer, kvener og

skogfinner ble fratatt sine språk, kulturer og tradisjonelle næringsveier i en tvunget tilpasning til majoritetssamfunnet.

«Målsettingen med fornorskingspolitikken var å få individer og grupper med samisk, kvensk og skogfinsk tilhørighet til å bli en del av den norske kulturen og samtidig «glemme», skjule eller forkaste den kulturen og det språket de var oppvokst med. Fornorskingspolitikkenes mål var med andre ord å skape én felles identitet ved at minoritetene skulle gå opp i norsk kultur, og ved at den norske kulturen skulle bli stadig mer dominerende. Norske myndigheter tok mange og varierte virkemidler i bruk for å nå denne politiske målsettingen»⁷

Dette førte til grov urett, undertrykkelse, hardhendt assimilering og kolonialisering. Det innebar ikke bare tap av næringsgrunnlaget, men også av identitet og fysisk og psykisk helse.

Konsekvensene av fornorskingspolitikken er fortsatt merkbar, hos enkeltpersoner, i familier, lokalsamfunn, men også i fellesskapet innen og mellom de ulike minoritetsgruppene. Også i hele storsamfunnet gir dette seg utslag i manglende tillit til myndighetene, hets mot minoriteter og manglende ivaretagelse av rettigheter knyttet til språk og kultur, samt forebygging av konflikter og implementering av regelverk

Det er viktig å være klar over at også andre minoritetsgrupper ble utsatt for tvungen tilpasning til majoritetssamfunnet og utsatt for grov urett. Det dreier seg om jøder, romer og romanifolket, som sammen med kvener/norskfinner og skogfinner, har status som nasjonale minoriteter. Men det gjaldt også dissenterne og andre som på ulike måter skilte seg ut fra majoriteten.

2.1 Hvorfor fornorskingspolitikk?

Det lå ulike motiver og drivere bak den statlige fornorskingspolitikken som ble igangsatt midt på 1800-tallet. Veldig forenklet kan de beskrives slik:

Nasjonalisme og statsbygging

1800-tallet var nasjonalismens århundre med dannelsen av nye nasjonalstater i Europa. I Norge var man inspirert av tysk romantikk og nasjonalisme som vektla *felles* språk, kultur og religion som limet som bandt innbyggerne, «folket», sammen i en homogen nasjonalstat. I de lutherske områdene bidro statskirkeordningen til å gi kirken religiøst hegemoni. I Norge ble unionen med Danmark oppløst i 1814, og den nye staten var på leting etter sin identitet. «Norsk» språk og kultur ble virkemidler i nasjonsbyggingen, og skolen og kirken var sentrale instrumenter for staten. Minoritetsgrupper som ikke passet inn i «det norske» ble tvangsassimilert.

Misjon, sivilisering og rasisme

Helt fra kristningen av Norge ble kirken et redskap for kongen og statens «sivilisering» av befolkningen. Etter reformasjonen, og særlig under den lutherske ortodoksien på 1600-tallet, tiltok kirken seg monopol på å definere sann tro og rett leveste. På 1700-tallet startet misjon overfor samene. De skulle nå, i enda sterkere grad enn før, innordne seg kirkens lære, og legge fra seg tradisjonell kultur og spiritualitet, som kirkens menn så på som vranglære og djevlesk overtro.

Allerede fra 1600-tallet vokste det fram ideer om at menneskeheten er delt inn i raser. Mot slutten av 1800-tallet fikk rasevitenskap som rangerte ulike folkegrupper i en utviklingspyramide, allmenn tilslutning. Dette gav grobunn til forestillinger om at samer og andre folk var «tilbakestående» og best tjent med å raskest mulig bli

innlemmet i det «moderne» samfunnet. Den mest «utviklede» rasen (i vår sammenheng nordmenn) hadde en plikt til å hjelpe andre oppover. Det var også de som mente at de minst utviklede rasenes kultur og levevis vil forsvinne av seg selv som resultat av modernisering. Sivilisering og rasetenkning gav en ideologisk begrunnelse også for imperialismen og misjon i det man anså som «mindre utviklede» deler av verden. Datidens intensjon var kanskje god ut fra den tids forestillinger, men var bygd på løgn og uvitenhet, og resultatet ble katastrofalt. Rasismen har fulgt med videre helt til i dag.

Sikkerhetspolitikk

Grensene i Nord-Norge ble ikke endelig fastsatt før i 1826, og de måtte sikres ved å utplassere «lojale» nordmenn. Finland var en del av Sverige fram til 1809, og senere av Russland fram til 1917. Rundt 1905 og oppløsningen av unionen med Sverige, og senere i mellomkrigstida, ble sikkerhetspolitikk brukt som argument for fornorskingspolitikken i Finnmark og Troms. Kvenene/norskfinnene utgjorde den «finske fare» fordi man var usikker på om deres lojalitet gikk til Norge eller Finland. Dette bidro til overvåkning av kvener/norsk-finner, noe også kirken deltok i.

Kolonisering og naturressurser

Staten oppmuntret nordmenn lenger sør i landet, hvor det var økende befolkning og press på ressursene, til å slå seg til i Nord-Norge, og de ble hjulpet til å få kjøpt jord. Problemet var at det allerede bodde folk i disse områdene som brukte jorda.

En konsekvens var at reindriftsområder og utmark nå ble overtatt av nordmenn. Mange betegner dette som en norsk kolonialisering av samiske områder.

Industrialisering, nye driftsformer innen fiske og jordbruk, gruvedrift og kraftutbygging virket i samme retning. Ulike oppfatninger om kollektiv bruksrett og individuell eiendomsrett lå bak mange konflikter. Ønsket om å få flere permanent bosatte bønder i grenseområdene, skyltes også sikkerhetspolitiske hensyn.

Kommisjonsrapporten gir en grundig gjennomgang av motivene for fornorskingspolitikken og redegjør for hvordan de ble omsatt til konkret politikk i tidsperioden fra 1850 til 1960/80. Kjennskap til årsaker og motivasjon for fornorskingen kan hjelpe til med å forstå kirkens medvirkning, og dermed erkjennelse av ansvar for urett.

Det er viktig å være klar over at under hele fornorskingsperioden fantes motstand mot statens politikk. Rundt 1900 kritiserte nyetablerte samiske aviser og tidsskrifter politikken og senere ble motstanden organisert i ulike foreninger. En av disse foreningene, Brurskanken samekvinneforening, med Elsa Lala Renberg i spissen, var med og arrangerte det første samiske landsmøtet i 1917 i Trondheim. Etter andre verdenskrig blir flere samiske organisasjoner opprettet, med Norske Reindriftsamers landsforbund i 1948 og Samerådet (Nordisk sameråd) i 1956. Samiske demokratiske organer kom til fra 1970-tallet på finsk side, og på norsk side først i 1989. Dette skjedde parallelt med at et juridisk vern om urfolk og nasjonale minoriteters rettigheter ble tatt inn i norsk lov.

Likhet og likeverd – velferdsstaten

I tiden etter annen verdenskrig ble den moderne velferdsstaten bygd ut i Norge. Det bærende prinsippet var alle borgernes likhet, og rettigheter og goder ble knyttet til enkeltindivider («statsindividualisme»). Nye velferdsgoder løftet hele befolkningens materielle kår, etablerte et sikkerhetsnett og økte utdanningsnivået, men normen var majoritetsbefolkningen. Velferdsstatsutviklingen tok i liten grad høyde for kulturelle forskjeller og språklig mangfold. Dermed bidro den i realiteten å videreføre fornorskingen overfor minoritetsgrupper. I ettertid ser man at forståelsen av likhet

var at alt skulle være likt for alle, og ikke at likhet også kan innebære likeverd med ivaretagelse av forskjeller.

2.2 Oppgjør og forsoning

Kommisjonen har lagt et godt grunnlag i sin omfattende rapport for et oppgjør med fornorskingspolitikken ideologiske grunnlag og den urett den medførte. Rapporten retter et særlig søkelys mot språk og skolepolitikk. Å frarøve noen morsmålet er et grovt angrep på identitet og kulturell tilhørighet. Å tvinge barn til å bruke norsk språk med den hensikt å få dem til å glemme og fornekte sin opprinnelse, har påført mange sår, skam og uhelse. Rapporten slår videre fast at det ble begått grov urett når man fratok folk deres tradisjonelle livsgrunnlag og næringer. Rapporten får godt fram at næringer, særlig reindriften, og menneskets tilhørighet i naturen, umulig kan skilles fra immateriell kultur og religion.

Kommisjon har fått kritikk for å vektlegge *tradisjonelle samiske* næringer og kulturuttrykk. Samer og kvener som levde i urbaniserte strøk og som deltok i hele bredden av nærings- og samfunnslivet, nevntes knapt. Det savnes også *unge stemmer*, det store flertallet av fortellinger som kommisjonen samlet inn, er fra eldre mennesker. Rapporten har en hovedvekt på samer, noe mindre om kvener og lite om skogfinner.⁸

Kommisjonen legger avgjørende vekt på kunnskapsinnhenting. Det handler om å etablere, så langt det er mulig, en felles forståelse av hva som faktisk skjedde. Men en slik søken etter historisk «sannhet» forutsetter evne og vilje til å lytte og anerkjenne ulike erfaringer og opplevelser. De som ble utsatt – og utsettes – for fornorsking, må selv formulere og fortolke sine opplevelser. Derfor trengs mellommenneskelige møter, evne til innlevelse i andres liv, erkjennelse av majoritetsblindhet, men også minoritetsblindhet, og ikke minst respekt for mangfold og ulike måter å forstå virkeligheten på. Fornorskingen gikk ut over særlige *grupper*, men innenfor disse er det *enkeltmennesker* som ble berørt, på ulike måter. Derfor må både grupper og individer ivaretas i arbeidet med oppgjør og forsoning. Respekt for samers urfolksrettigheter til land og naturressurser, forutsetter for eksempel en respekt for naturen som er fraværende hos mange i dag.

De samiske språkene og kvensk er fortsatt i tilbakegang. Det skogfinske språket er utdødd som talespråk, men lever enda i stedsnavn. Språkstimulerende tiltak har ikke veid opp for språktapet under fornorskingspolitikken. Dette språktapet er et kulturelt tap for hele samfunnet. I dag er det utfordring at språklige rettigheter, for eksempel i skoler og utdanninger, ikke ivaretas godt nok fordi man mangler lærere med språkkompetanse.

Rettigheter blir ikke fulgt opp. Kommisjonen peker på implementeringsgapet mellom samer og nasjonale minoriteters rettigheter og myndighetenes ivaretagelse av dem. Et aktuelt eksempel er at den enstemmige høyesterettsdommen i Fosen-saken, fortsatt ikke er satt ut i livet. Andre eksempler er elektrifiseringen av Melkøya og gruvedrift i Finnmark og reinbeiter. Dette er politiske stridstema, som det også blant samer er ulike synspunkter på. Men mange har en opplevelse av at fornorskingen, diskrimineringen og uretten fortsetter.

Rapporten understreker sterkt at kunnskap er en forutsetning for erkjennelse som igjen er nødvendig for oppgjør, unnskyldning, tilgivelse og forsoning. Men denne veien er kompleks og tidkrevende, det kan være klokt å bli værende i stille ettertanke en stund, før en kommer til forsoningsarbeid.

Kommisjonen foreslår noen konkrete tiltak, gruppert i fem pilarer:

1. kunnskap og formidling
2. språk
3. kultur
4. forebygging av konflikter
5. implementering av regelverk

Det foreslås bl.a. å etablere et nasjonalt kompetansesenter med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid (etter modell av HL-senteret). Et slikt senter vil være en naturlig samarbeidspartner for kirken.

2.3 Rapportens omtale av kirken

Det står relativt lite eksplisitt om kirkens rolle i rapporten, bare om lag 30 av rundt 700 sider. Kirken behandles i de historiske kapitler 6.4 (tiden fram til 1852), 7.3 (1852 – 1900) og 8.6 (1900-1940). Kapittel 18 er interessant og handler om kirkeliv, religiøsitet og åndelighet, og dette kapitlet er viktig for å forstå kirkens rolle under fornorskingen og hvilke konsekvenser den fikk. I tillegg til de nevnte kapitlene, er det mange av de som har delt sine historier, som nevner kirken. Det gjenstår mer forskning for å få et utfyllende bilde av kirkens rolle i fornorskingen.

Hovedbildet er at fram til slutten av 1800-tallet bidro kirken indirekte og noe motvillig til den statlige fornorskingen, men etter århundreskiftet ble kirken en aktiv støttespiller. Motstanden i tidlig fase var særlig Nord-Norge og dreide i hovedsak om hvorvidt det var hensiktsmessig å undervise og forkynne på morsmålet, hjertespråket.

Kirken var *statskirke* under hele fornorskingsperioden, noe som gjør at forholdet mellom kirke og stat må undersøkes nærmere. Kirken var en integrert del av statsapparatet som utformet og gjennomførte fornorskingspolitikken. Samtidig bærer kirken, gjennom teologi og forkynnelse og prester og biskopers holdninger, utvilsomt et selvstendig ansvar. Samvirket mellom staten og kirken er tematikk som må drøftes også i forbindelse med Stortingets behandling av rapporten. Også staten bærer et ansvar for presteskapets holdninger og handlinger.

Vedlagte utdrag av kommisjonsrapporten redegjør mer i detalj om kirkens tvetydige rolle i fornorskingen. Forenklet og kort oppsummert:

Kirken bidro til å bremse/motarbeide fornorskingen ved å:

- fastholde det lutherske prinsippet om forkynnelse og undervisning på morsmålet
- stimulere til at lærere og prester lærte seg samisk og kvensk
- ikke motsette seg utbredelsen av læstadianske menigheter som enkelte steder ble opplevd som «trygge fristeder»
- diakonale tiltak innen fattigvesen og barneomsorg
- i noen få tilfeller nektet å følge opp statlige instruksjoner

Kort oppsummert bidro kirken til fornorskingen særlig gjennom å:

- fremme norsk som språk i skolen (kristendomsundervisning) og i menighetslivet
- drive internatskoler (kristne organisasjoner) som isolerte barn fra sine familier og hjemlige miljøer
- nedvurdere, demonisere og forby tradisjonelle virkeligoppfatninger og religiøsitet, særlig hos samer
- fremme en homogen nasjonalstat hvor minoriteter skulle assimileres i storsamfunnet

- være lojale statlige embetsmenn som iverksatte statens politikk
- delta i overvåkning av kvener

Alt dette er komplekst og varierer over tid og sted, og kommisjonen har trolig rett når den hevder at kirkens rolle er mer nyansert enn man tidligere kan ha fått inntrykk av. Men det er ingen tvil om at kirken, til tross for noe motstand, bærer et stort ansvar for sin medvirkning i fornorskingspolitikken.

Del 3   Kirkens forsoningsarbeid

«Forventninga til kyrkja er at vi erkjenner at kyrkja var med på å legitimere denne måten å forholde seg til minoritetsgruppene på og å sette urett i system. Det gjaldt kyrkjias haldningar til for eksempel samisk kultur og religion, også lenge før 1850. Så vart kyrkja også ein del av gjennomføringa av dei vedtaka Stortinget hadde fatta om fornorskingspolitikken.

(. . .) Kyrkja må forstå kva dette eigenleg handlar om for dei som vart ramma av denne politikken. At dette gjeld djupe sår, og krenkelser av menneskeverd og menneskerettar mot store grupper i vårt land, menneske som har levd her som urfolk eller som nasjonale minoritetar. Og forventningane er at kyrkja må bidra til at heile samfunnet og styresmaktene ser kva det har handla om og kva som trengst no.»

Preses Olav Fykse Tveit, preken ved Stortingets åpning 3. okt. 2023

3.1   Respons på kommisjonsrapporten

Kirkerådets direktør etablerte i 2022 en intern arbeidsgruppe som forberedte mottak av rapporten i kirken, bl.a. ved å utvikle et e-læringskurs, i samarbeid med VID-Tromsø, som ble tilbudt kirkens ansatte. Både kirkerådets leder og preses var til stede i Stortinget 1. juni, og de var også raskt ute med kommentarer i media. Preses og Oslo biskop deltok i opplesningen av rapporten i Nationaltheatret som ble overført på NRK. Det ble sendt ut en forbønn til gudstjenestene 4. juni og lagt ut nyhetssaker på kirken.no.. Det har vært avholdt flere konferanser og seminarer, både før og etter offentliggjøringen av rapporten, og kommisjonsleder Dagfinn Høybråten deltok på Kirkeskipet under Arendalsuka sommeren 2023. Preses har gjennomført besøk til nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske områder samt kvenske/norskfinske miljøer i sitt relasjonsbyggende og tillitsskapende arbeid. Han har også besøkt Sametinget.

Arbeidsgruppen gjennomgikk rapporten i konsultasjon med berørte miljøer og identifiserte tematikk som er særlig relevant for kirken å følge opp. Dette lå til grunn for en sak til Kirkerådet i september. Samisk kirkeråd leverte høringsuttalelse til Sametinget i september 2023.⁹ I løpet av høsten har Kirkerådet, Samisk Kirkeråd, Mellomkirkelig Råd, Ungdommens kirkemøte og Bispemøtet behandlet kommisjonsrapporten og gitt innspill til kirkemøtesaken.

3.2   Kirkens budskap og erfaring

«Vi må ikke tenke for smått om kirkens bidrag til forsoning»

---

⁹ [Protokoll Samisk kirkeråd 11.09.2023 \(kirken.no\)](https://www.kirken.no/protokoll-samisk-kirkerad-11.09.2023)

Kirkens kjernebudskap er forsoning. Dette kommer til uttrykk gjennom teologi, språk, symboler og liturgier. Synderkjennelse, tilgivelse, gjenoppretting av urett og forsoning, gjenspeiles i gudstjenestens liturgi. Kirken er bærer av håpet om at forandring er mulig, urett kan vendes til rett, slik at det blir «mer himmel på jorda».

Prester og diakoner har en unik kompetanse i mellommenneskelige relasjoner og i å arbeide med sjelesorg og psykisk helse ut fra et trosoperspektiv. Ingen andre samfunnsaktører har slik kompetanse og nærhet til forsoningsarbeid. Det gir kirken et særlig ansvar og muligheter til å bidra til forsoning, også i en større samfunnsammenheng. Men kirkens kompetanse må utvikles og avspeile erfaringer til de som er direkte berørt av fornorskningen.

I tiden etter 2. verdenskrig, ble kirken eksponert for et globalt økumenisk fellesskap gjennom innmeldingen i Kirkens verdensråd og Det lutherske verdensforbund. Mange av de såkalte «misjonskirkene» ble nå selvstendige og tok et oppgjør med vestlige misjonærs paternalisme og kulturimperialisme. Frigjøringssteologi og teologiske innsikter fra urfolk og andre marginaliserte grupper, stimulerte til nytenkning og selvkritisk refleksjon. Det samme gjorde økumenisk samarbeid, religionsdialog, nye kulturmøter og utvikling av diakonien. Dette skjedde parallelt med at menneskerettighetene ble et nytt instrument for verdenssamfunnets håndtering av urett. Urfolk og minoriteter ble gitt beskyttende rettigheter. Særlig Kirkens verdensråd har arbeidet mye med urfolksrettigheter, og impulser fra dette arbeidet på tidlig 1980-tallet inspirerte til senere arbeid med samisk kirkeliv. Samisk Kirkeråd ble fra starten av i 1993 en del av dette engasjementet.¹⁰

Gjennom Mellomkirkelig råd har kirken vært dypt involvert i oppjøret med apartheid og forsoningsprosessen i Sør-Afrika, og Samisk kirkeråd har jobbet gjennom Kirkenes Verdensråds urfolksarbeid med forsoning som tema. Dette arbeidet er organisert gjennom det økumeniske urfolksnettverket. Det lutherske verdensforbund gir også viktige bidrag til kirkelig forsoningsarbeid gjennom studiedokumentet som er utarbeidet til generalforsamlingen i september 2023.¹¹

Alt dette har bidratt til at Den norske kirke har erfaringer og relasjoner som kan mobiliseres i arbeidet med oppfølgingen av Sannhets- og forsoningskomisjonens arbeid.

3.3 Et rikere kirkeliv – et mangfoldig samfunn

Rapporten minner om at Norge alltid har vært – og er – et flerkulturelt land. Dette mangfoldet er et gode for samfunnet. Kan kirken bidra til at befolkningen erkjenner dette? Den norske kirke har de senere tiårene åpnet opp for flere kulturuttrykk, inspirert av den verdensvide kirke og kristne innvandrere. Samisk kirkeråd har synliggjort det levende samiske kirkelivet, noe som har bidratt til mer innsikt og en større forståelse, også utenfor samiske miljøer, for samers tradisjoner og religiøsitet. Elementer av dette er allerede inkludert i liturgier, salmesang og musikk i flere menigheter, i første omgang i områder av landet med betydelig samisk befolkning. Det er et uttrykt ønske om at dette spres til menigheter i hele landet. Etter lang tid med usynliggjøring vil det kunne virke forsonende om trosuttrykk fra samisk, kvensk /norskfinsk og skogfinsk kultur blir en naturlig del av kirkelivet over hele landet. Norge har et mye større kulturelt og religiøst mangfold enn mange er klar over. I

¹⁰ [Strategiplan for samisk kirkeliv](#) og antologien «Livskraftig og likeverdig» som ble utgitt i forbindelse med markeringen av 30-års jubileet til samisk kirkeråd redegjør mer for dette arbeidet.

¹¹ [2023A - Study Guide no photo EN.pdf \(lwfassembly.org\)](#)

møte med klimakrisen er samer og andre urfolks livsanskuelse og nærhet til naturen viktige ressurser. Kjennskap til Norges eget urfolk og nasjonale minoriteter er en styrke i utviklingen av det flerkulturelle og livssynsåpne samfunnet.

En forutsetning for at kirken skal kunne ta et skikkelig oppgjør med fornorskingspolitikken, er at lokale menigheter og kirkens medlemmer over hele landet, opplever at den uretten som er begått og fortsatt begås, er noe som angår dem. Fornorskingen er en skamlett i nyere norsk historie som påvirker hele befolkning og det norske selvbildet som en demokratisk rettsstat. Kirken klarer ikke å bidra til storsamfunnets forsoning om arbeidet overlates til de med særlig interesse for dette, eller til de områder av landet med stor samisk, kvensk/norskfinsk eller skogfinsk befolkning.

Når dette er sagt må man være realistiske, og regne med at menighetene i ulik grad kjenner seg berørt. Et minimum kan være at noen liturgiske ledd, som velsignelsen og enkelte salmer, kan tas i bruk i gudstjenester over hele landet. Ressursbanken kan brukes til å dele lokale erfaringer og ulike ressurser som lokalmenigheter kan ta i bruk for å synliggjøre nærværet av samer, kvener og skogfinner i lokalmiljøet.

Kirkens ansatte har et særlig ansvar for å gjennomføre e-læringskurset og spørre hvorledes forsoningsprosesser angår ens egen menighet og lokalmiljø. Der hvor det kjennes aktuelt bør kirken samarbeid med andre aktører i lokalsamfunnet for å bidra til tillitsbygging og gjenoppretting av gode relasjoner som er skadet som følge av fornorskingen.

3.4 Erkjennelse, unnskyldning og gjenopprettelse av urett

Kirkemøtet i 1987, kom som nevnt, med en erkjennelse av kirkens medvirkning i den uretten samene har vært utsatt for. Hvorvidt det er behov for en ytterligere unnskyldning, må vurderes. Det vises ofte til erkebiskopen i Svenska Kyrkans mer omfattende unnskyldning til samene i gudstjenesten i Luleå i 2022. Det er en forventning i kvenske/norskfinske miljøer om at kirken må komme med en unnskyldning for sin medvirkning i fornorskingen av denne gruppen. Men en unnskyldning må modnes fram. Det er heller ikke noe som skjer en gang for alle, men et ledd i en langvarig forsoningsprosess. Før en unnskyldning er moden, må kirkens rolle i fornorskingen synliggjøres og erkjennes.

Historikerne kan komme langt i å etablere et faktagrunnlag om hva som faktisk skjedde, likevel er all historie fortolket historie. En felles objektiv «sannhet» er vanskelig å komme fram til, selv om det ikke råder noen tvil om at staten gjennom fornorskingspolitikken påførte samer, kvener og skogfinner grov urett. Man må bestrebe seg på å komme fram til en felles forståelse av hva som har skjedd, eller i det minste må man respektere ulike narrativ. Man må være villig til å lytte til ulike erfaringer og la de som har vært utsatt for urett selv få sette ord og følelser på sine opplevelser. Forsoning forutsetter gjensidig tillit, den skapes av kjennskap og mellommenneskelig kontakt. Relasjonsbygging er derfor avgjørende viktig. Tillit kan ta veldig lang tid å bygge opp, men kan være skjør og kan rives raskt ned.

Majoriteten (og særlig ledere) trenger å bli kjent med minoritetene i deres hjemmemiljø for å forstå konteksten og hva fornorskingen har gjort med folk. Å lytte med inderlig ønske om å forstå den andre, er et av forsoningens viktigste kjennetegn. Preses besøkte Hamarøy og Tysfjord i juni, sørsamisk miljø i Trøndelag, og kvenske og samiske miljøer i Finnmark før jul -23. Også andre biskoper planlegger slike relasjonsbyggende reiser. Det kommer tilbakemeldinger om at slike besøk er høyt verdsatt.

Unnskyldning kan komme som en følge av syndserkjennelse og anger. Tilgivelsen kan ingen kreve, den er et resultat av tillit og en opplevelse av uretten er gjenopprettet. En unnskyldning bør komme fra Bispemøtet og/eller Kirkemøtet, som representerer kirken som institusjon. Kirken kan ikke skyve foran seg at den var en del av staten, den bærer også et eget ansvar som del av Guds kirke som formidler av det kristne budskapet. Personlig skyld for fortidens menneskers ugjerninger, kan ikke dagens mennesker bære. Men ansvar for diskriminering, hatprat og urett som fortsatt pågår, bærer de som utfører den i dag. For at en forsoningsprosess skal være troverdig og varig, må den være forankret i en dialog med berørte parter, være konkret, og dessuten følges opp av konkrete forpliktelser/oppfølgingsplan. Dette vil måtte ta noe tid.

3.5 Fornorsking som teologisk utfordring

Fornorskingspolitikken som politisk vedtatt og statlig finansiert politikk, tar til rundt 1850, men for å forstå kirkens rolle må man gå lenger tilbake i tid. 1600-tallets lutherske ortodoksi fordømte samisk «trolldom» og «avgudsdyrkelse» og gav legitimitet til trolldomsprosessene. Finnmark var særlig hardt rammet. Den organiserte misjonsvirksomheten overfor samer, initiert av kongen i København i starten av 1700-tallet, bidro til ytterligere demonisering og forbud mot samisk religiøs praksis som stred med kirkens lære. Den katolske kirke hadde vært mer liberal overfor folkelige trosuttrykk. I nord-øst, i grenseområdene til Russland og Finland, tilhørte mange samer den ortodokse kirke. De lutherske misjonærene og prestenes oppgave var å «feie ut» slik overtro og gjøre samene til gode lutheranere. Skolens kristendomsundervisning, som presten lenge hadde kontroll over, ble det viktigste verktøyet for å oppdra barn og unge i den rette tro.

Kirkens paternalistiske forkynnelse, sammen med virksomheten til ulike misjonsorganisasjoner, var en del av «siviliseringsprosjektet». Det forsterket tapet av identitet og påførte mange skam og skyld og bidro til å undertrykke allerede marginaliserte grupper. Også i dag sliter mange med at deres spiritualitet og religiøse uttrykk fremdeles blir møtt med mistenksomhet og uvilje i enkelte menigheter og i samfunnet ellers.

Internasjonal, teologisk forskning og kritisk refleksjon om hvordan vestlig teologi har gitt legitimitet til og samvirket med kolonialisering og misjon, er en viktig ressurs i denne sammenheng. Urfolksteologi og frigjøringssteologier har avdekket hvordan vestlig, patriarkalske og kolonial teologi, virket undertrykkende på marginaliserte grupper. Dette har bidratt til å skrelle av forkynnelsens kulturimperialistiske innpakninger og fått fram kristendommens egentlige frigjørende budskap.

Hva innebar det at teologien fungerte som premissleverandør, ikke bare for «sivilisasjonspolitikken», men også for byggingen av den enhetlige nasjonalstaten? Hvordan var samvirket mellom kirkens prester, biskoper og staten? Hvilket handlingsrom hadde kirkens embetsmenn i forhold til statlige instruksjoner? Kommisjonsrapporten antyder en rekke tema der det er behov for mer forskning.

Samisk kirkeråd stiller betimelige spørsmål i sitt hørings svar til Sametinget:

«Hvordan har oppfatningen av den vestlige teologien som universell påvirket muligheten for utvikling av samisk kirkeliv? Hvordan har prestenes vitenskapsteoretiske syn virket inn på statusen samiske kristne trospraksiser har innad i kirken? Hvordan har kirkedemokratiets utforming virket ekskluderende for samers medbestemmelse? Hvilken sammenheng er det

mellom holdninger overfor samiske uttrykksformer og samers mulighet til jobb i kirken?»¹²

Rådet peker her også på en viktig utfordring, nemlig rekruttering av samer til kirkelig tjeneste.

3.6 Kompetansebygging, utdanning og forskning

Teologisk nemd under Mellomkirkelig råd arbeider med å se luthersk teologi og misjon i lys av Kommisjonens funn. I nemnda sitter representanter fra de kirkelige forsknings- og utdanningsinstitusjonene, bl.a. KUN-VID Tromsø som er et særlig kompetansemiljø i denne sammenheng.

Menigheter og kirkens ansatte trenger kunnskap om fornorskingspolitikken og kirkens medvirkning. Kirkens ansatte har fått tilbud om et e-læringskurs, utviklet av VID-Tromsø. Kurset skal tilbys alle medlemmer av bispedømmerådene i forkant av kirkemøtet. Det er også nyttig for tillitsvalgte og frivillige i kirken og bør følges opp med fagdager og temasamlinger på stiftsdager og andre arenaer.

VID - Tromsø har de siste tre årene hatt et utdanningstilbud om samisk og kvensk/norskfinsk kirkeliv og forsoning, og nå har VID fått nye midler til å kjøre regionale kurs over hele landet over en 3-års periode for kirkelig ansatte som oppfølging av Kommisjonens arbeid. Kurset, som igangsettes fra våren 2024, skal gi «grunnkunnskap om sentrale fenomener og prosesser, mens regionale samlinger vil drøfte regionale uttrykksformer for fornorsking og gi anledning til å utvikle regionaliserte former for gjenreisning og forsoning i en kirkelig kontekst.»¹³

Menigheter kan ta initiativ til samtaler om hva fornorskingen innebar i deres lokalsamfunn og vurdere behov for lokal forsoning. Fornorskingen bidro til å splitte lokalsamfunn og har ført til mange sår som ennå ikke er leget. Her kan lokale menigheter bidra. I 2020 ble det laget et enkelt ressurshefte til bruk i dette arbeidet, men det er behov for flere ressurser og verktøy.

Kompetanse om urfolk og nasjonale minoriteter må i større grad inkluderes i kirkelige utdanninger. Dette gjelder både tematikk knyttet til «avkolonialisering» av teologi og kirkehistorie, kjennskap til samer, kvener og skogfinners historie og kultur, og ikke minst rettighetsspørsmål

Det er også behov for mer forskning på ulike fagfelt. Kirkerådet har gitt KIFO i oppdrag å foreta en ekstern forskningsbasert evaluering av Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv gjennom 30 år. Samisk spiritualitet, tro og virkelighetsforståelse, ikke minst natursyn, åpner for mye spennende forskning. Det samme gjelder forsoningstematikk generelt og kirkers medvirkning i forsoningsprosesser i andre land. Sverige, Canada og Sør-Afrika er særlig relevant. Framtidig forskning på temaet forsoning er viktig, og aktuelle læresteder og forskningsinstitusjoner, miljøet rundt Teologisk nemnd og andre relevante aktører må settes i stand til å kunne gjøre dette. Kirkerådet og Bispemøtet følger opp kurs og etterutdanningstilbud som allerede er i gang eller under planlegging.

3.7 Språk og skole

Skolespråket var et av de viktigste verktøyene i fornorskingspolitikken. Det lutherske prinsippet om at vanlige folk måtte kunne lese Bibelen på sitt eget språk, lå til grunn for innføringen av allmueskolen i Danmark-Norge. Skolen fungerte også som forberedelse til konfirmasjonen. Fra 1739 til 1889 var skolen underlagt kirken og helt

¹² [Protokoll Samisk kirkeråd 11.09.2023 \(kirken.no\)](#)

¹³ Prosjektbeskrivelsen

fram til 1969 var kristendomsundervisningen i skolen kirkens trosopplæring. Mange av internatskolene ble drevet av kristne organisasjoner, og dermed gjaldt ikke striden om språkbruk bare de offentlige skolene.

Hvordan fungerte det når barnas språk ikke var skolens undervisningsspråk? Rapporten navngir misjonærer, prester, biskoper og organisasjonsledere som fastholdt viktigheten av at forkynnelse og undervisning måtte skje på barnas morsmål. Dette var særlig viktig i skolens kristendomsfag. Det ble arbeidet for samisk lærerutdanning og for muligheten for å bruke samisk og kvensk som skolespråk. Skogfinnene hadde tapt sitt eget språk før fornorskingspolitikken satte inn for alvor.

Fra kirkens side var beskyttelsen av morsmålet som skole- og kirkespråk begrunnet i effektiv forkynnelse og trosopplæring, men den fungerte også som en bremse på fornorskingspolitikken, særlig i visse områder i Finnmark og Troms. Enkelte prester, kristne lærere og forkynnere tillot samisk og kvensk språk i menighetene som dermed fungerte som trygge fellesskap. Dette er noe av bakgrunnen for at rapporten hevder at «få prester var uforbeholdne fornorskingsstilhengere.» Enkelte kirkefolk strittet lenge imot kravet om norsk som undervisningsspråk i samiske og kvenske/norskfinske områder, men gav etter hvert opp og rundt 1900 innretter de seg etter myndighetenes politikk. På den tiden ble det lovbestemt at norsk skulle være undervisningsspråk, også i kristendomsundervisningen, med visse unntak i enkelte områder. Etter århundreskiftet var det liten eller ingen motstand mot fornorskingspolitikken fra prester og biskoper.

Samisk kirkeråd har brukt mye ressurser på språkarbeid, men det gjenstår ennå mye for å gjenreise bruken av samisk og kvensk i kirken. Det handler bl.a. om oversettelser av bibeltekster til samiske språk og kvensk, og det handler om nyskriving og oversetting av salmer og tilpasning av liturgier på flere av de samiske språkene og på kvensk. Kirkelige medarbeidere trenger økt språkkompetanse, og ikke bare de som arbeider i områder med en stor samisk og kvensk befolkning.

Det har manglet ressurser til kvensk språkarbeid, noe som også skyldes mangel på språkkyndige til for eks. oversetterarbeid. En styrking av kvensk/norskfinsk kirkeliv kan bøte på dette.

3.8 Barn og unge

Rapporten har naturlig nok et tilbakeskuende historisk perspektiv, men forsoningsarbeidet må rette blikket framover. Samisk kirkeråd påpekte i sin høringsuttalelse til Sametinget at rapporten burde innehold mer om barn og unges situasjon:

«(Rapporten) er omfattende og har fått med vesentlige deler av det store bildet om fornorskingspolitikken og dens virkninger, med unntak av barn og ungdoms verden utenfor skolehverdagen.»

«Samisk kirkeråd forventer at det gjennomføres tiltak som viser at staten virkelig mener å rette opp i den urett som har blitt påført urfolket og minoritetene, med særlig vekt på situasjonen for barn og unge.»¹⁴ⁱ

Kirkerådet la også vekt på barn og unges situasjon da rådet drøftet rapporten på sitt møte i desember 2023. Etter at kommisjonsrapporten ble lansert 1. juni 2023 melder

---

¹⁴ Samisk Kirkeråd, høringssvar til Sametinget 11. sept. 2023

flere samiske ungdommer om økende hatprat og rasisme, særlig i Nord-Norge. Dette må kirken naturligvis være med å motarbeide.

Fosen-demonstrasjonene brakte unge samer og klimaengasjert ungdom fra majoriteten sammen og har utvilsomt bidratt til å øke kjennskapen til samers rettigheter. Trefoldighetskirkens åpne dører har vært viktig for at flere har åpnet øynene for kirkens menneskerettighetsengasjement.

Det finnes et eget samisk ungdomsdemokrati i Den norske kirke. Samisk kirkeråd arbeider med samisk trosopplæring og rekruttering til kirkelig frivillighet og utdanning. I samarbeid med bispedømmene arrangerer de bl.a. konfirmantleirer for samisk ungdom. I forkant av Kirkenes verdensråds sentralkomiteemøte i Trondheim i 2016 ble det arrangert en urfolkskonferanse. Uttalelsen fra Ungdommens kirkemøte er verd å lese.¹⁵

Ungdommens Kirkemøte 2023 vedtok at:

- Kirken må granske hvor vidt det bør komme med en ny offentlig unnskyldning mot samene, eller om erkjennelsen har vært god nok.
- Kirken må vurdere å gi kvenene/norskfinnene og skogfinnene en egen unnskyldning og erkjennelse for den urett og nedprioritering kirken har utsatt de for.
- Samisk kirkeråd bør se på muligheten for samarbeid på tvers over grensene til Sverige og Finland.
- Det må arbeides videre med å støtte kvensk/norskfinsk kirkeliv og skogfinners kirkeliv, og jobbe med å inkludere kvener, norskfinner og skogfinner i dette arbeidet.
- Det må jobbes med å styrke samisk konfirmantleir, samt jobbes for å rekruttere flere samiske unge i kirkelig arbeid. Det må jobbes videre med å øke kunnskapen om samisk kultur og kirkeliv.¹⁶

3.9 Rettigheter og vern om skaperverket

Kommisjonsrapporten har mange eksempler på rettighetskonflikter, særlig knyttet til jord, beite og fiske. Industrielt fiske, kraftutbygging og gruvedrift presser fortsatt de tradisjonelle næringene. Det er en gjennomgangstone i disse konfliktene at samer opplever at myndighetene og rettsapparatet mangler kompetanse om tradisjonelle samiske næringer, åndelige dimensjoner og relasjonen til naturen. Rettighetsarbeid handler ikke bare om juss, men også om kulturkompetanse, respekt for tradisjonell samisk åndelighet og tilknytning til naturen og ikke minst vilje til dialog

Den norske kirke har ikke direkte vært involvert i statens forvaltning av land- og havressurser. Dette er ulikt i Sverige hvor kirken er et betydelig eiendomsbesitter. Kirkes innfallsvinkel må derfor være å holde myndighetene ansvarlig for å ivareta samer og nasjonale minoriteters rettigheter, jamfør konvensjoner myndighetene selv har ratifisert.

Kamp for rettferdighet har lenge vært en del av kirkens diakoni.¹⁷ Presten var formann i fattigstyret til langt ut på 1800-tallet. I vår tid er også vern om skaperverket blitt stadig viktigere. Mye av samers rettighetskamp handler fortsatt om tilgang til land- og havressurser.

¹⁵ [statement-from-the-indigenous-peoples-youth-pre-conference.pdf \(kirken.no\)](#)

¹⁶ [PROTOKOLL UNGDOMMENS KIRKEMØTE \(kirken.no\)](#) s. 39

¹⁷ [plan-for-diakoni_rev2020.pdf \(kirken.no\)](#)

Kirkemøtet behandlet i 2014 en sak om kirkens menneskerettighetsarbeid og vedtok at

«Kirken skal holde staten (den juridiske pliktbereren) ansvarlig for å beskytte og oppfylle menneskerettighetene. Maktkritikk og beslutningspåvirkning er aktuelle metoder. Kirken skal også styrke rettighetsholdernes evne til selv å kjempe for sine rettigheter.»¹⁸

Kirkemøtets i 2014 uttalte videre:

«Den norske kirke har et særlig ansvar for å løfte fram urfolks rettigheter generelt, og det samiske folks rettigheter spesielt. Nesten alle verdens urfolk har opplevd menneskerettighetsbrudd, ofte gjennomført av staten og storsamfunnet de er en del av. Den norske kirke har i de senere år tatt et oppgjør med sin egen historiske rolle overfor det samiske folk. Den forsoningsprosessen som har begynt, må videreføres i et sterkt engasjement for urfolks rettigheter, nasjonalt og internasjonalt, gjennom å bidra til at brudd på urfolks rettigheter ikke fortsetter.»

Kirkemøtet har gjennom dette gitt et tydelig mandat til å arbeide for rettighetene til samene og de nasjonale minoritetene. Rettighetskampen er en viktig del av gjenoppbyggingen av urett og tillitsbygging. Fosen-saken har synliggjort hvor skjør tilliten til myndighetene og storsamfunnet er når en høyesterettsdom ikke effektueres. Ungdommens kirkemøte er tydelig:

«Det er nå to år siden dommen fra Høyesterett falt. Denne slo fast at vedtaket om utbygging av vindkraftutbygging på Fosen ikke er gyldig fordi den bryter med artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Vi mener det er uutholdelig at dette menneskerettighetsbruddet fortsetter. Vi synes det er urovekkende og trist å se at myndighetene ikke respekterer og retter seg etter en rettskraftig dom fra høyesterett. Ville det vært greit om borgerne sluttet å rette seg etter domstolene? Myndighetene må nå beklage, og rydde opp gjennom handling.»¹⁹

Kommisjonsrapporten peker på et stort implementeringsgap mellom rettigheter og implementering. Kirken har et moralsk ansvar for å støtte de som kjemper for sine rettigheter og for å minne staten om sitt ansvar for å ivareta lovbestemte rettigheter.

3.10 Hets og rasisme

Etter at Kommisjonens rapport ble offentliggjort har man merket en økning i samehets. Dette går i særlig grad ut over barn og unge og er noe kirken må ta på alvor. Rasisme overfor minoritetsgrupper er totalt uakseptabelt. Regjeringen har satt i gang et arbeid med en handlingsplan mot samehets, og dette arbeidet bør kirken følge nøye.

3.11 Organisering og samarbeid

Arbeidsgruppe for kvensk kirkeliv og Utvalg for å styrke samisk kirkeliv vil levere sine anbefalinger til Kirkerådet rundt årsskiftet 2023/24, og dette må følges opp, eventuelt med en sak til Kirkemøtet i 2025 som ser på strukturelle og organisatoriske forhold. Hamar bispedømme har en særlig kontakt med skogfinnene. Men også andre bispedømmer må involveres i dette arbeidet. Sentralt i arbeidet står Norsk skogfinsk museum.

Sápmi krysser statsgrenser og det er et utstrakt samarbeid mellom samer i Norge, Sverige og Finland. Det er mye å lære av forsoningsprosessene som pågår i alle disse landene.

¹⁸ Vedtak KM- sak 9/14 pkt. 4

¹⁹ UKM protokoll [PROTOKOLL UNGDOMMENS KIRKEMØTE \(kirken.no\)](https://www.kirken.no/protokoll-ungdommens-kirkemote) s. 39

5. Oppsummering

Kirken kan gjenopprette tillit og bidra til forsoning ved å:

- øke sin kompetanse om det som skjedde under fornorskingspolitikken
- erkjenne sin medvirkning og klargjøre sitt ansvar
- «rydde i eget hus» gjennom å ta et oppgjør med undertrykkende teologi og praksiser
- la samers, kvener og skogfinners erfaringer, språk, kultur, spiritualitet og livsanskuelser få plass i kirkens liv
- holde myndighetene ansvarlig for å ivareta samers urfolksrettigheter og rettighetene til kvener og skogfinner som nasjonale minoriteter
- støtte de som kjemper for sine rettigheter

Gjennom dette vil kirken kunne støtte opp om kommisjonens forslag til tiltak. Dermed vil kirken også kunne bidra til at storsamfunnet tar et ansvar. Kommisjonen gjør et poeng ut av at forsoning ikke er mulig om ikke hele befolkningen involveres.

Økonomiske/administrative konsekvenser

De økonomiske konsekvensene må utredes i forbindelse med Kirkerådets behandling av en handlingsplan og de årlige budsjetter.
